

SABAHATTIN ALI

Kasukaga madonna

*Türgi keelest tõlkinud
Kai-Mai Aja*

Tõlgitud väljaandest:

Sabahattin Ali

Kürk Mantolu Madonna

Yapı Kredi Yayınları, 2021

Toimetanud Lauri Eesmaa

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© Tõlge. Kai-Mai Aja ja Loomingu Raamatukogu, 2025

© Saatesõna. Helen Geršman ja Loomingu Raamatukogu, 2025

Kaanefoto. Vikipeedia

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Pakett

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-755-54-9 (trükis)

ISBN 978-9916-755-55-6 (epub)

Olen elus kokku puutunud paljude inimestega, aga iseäranis üks on mind väga tugevasti mõjutanud. Olgugi et on möödunud juba mitu kuud, ei taha see mõju ikka veel kaduda. Iga kord, kui ükski jääb, kerkib mu silme ette Raif Efendi lihtsate joontega nägu ja kuidagi eluvõõras, ent teist inimest kohates aina naeratuseks aldis pilk. Tõele au andes ei olnud ta millegi poolest eriline mees. Võib koguni öelda, et ta oli üks neist täiesti tavalistest, ilma mingigi eripärata inimestest, keda näeme enda ümber iga päev sadade viisi ja kellest möödume vähimagi tähelepanuta. Tema elus polnud ilmselgelt mitte kui midagi märkimisväärtset – olgu nähtavas või siis meie silmale nähtamatus osas. Selliseid inimesi trehvates küsime endalt sageli: „Miks sellised inimesed üldse elavad? Mida on neil elult saada? Milline loogika, milline idee käsib neil maa peal ringi liikuda ja hingata?“ Kuid niiviisi mõeldes näeme ainult asja välist poolt ja unustame sootuks tõsiasja, et iga pea sees on teadvus, mis tahes-tahmata teeb oma tööd, mille tulemusel on kõigil oma sisemine maailm. Ning juhul kui inimene oma sisemaailma välja ei näita, jõuame kärmelt järeldusele, et ta ei elagi päriselt, aga kui me tunneksime lihtsast inimlikust uudishimust selle varjatud maailma vastu vähimatki huvi, võiksime ehk avastada üllatavaid asju ja märgata ootamatuid rikkusi. Kuid inimesed eelistavad miskipärast küsida selliseid küsimusi, mille vastuseid nad suudavad endale ette kujutada. Tingimata on lihtsam leida kangelat, kes laskuks lohe koopasse, kui leida inimest, kes julgeks siseneda koopasse, mille kohta puuduvad igasugused teadmised. Ka mina õppisin Raif Efendit lähemalt tundma puhta juhuse tahtel.

Pärast seda, kui mind pangast väikeametniku kohalt lahti lasti – lahtilaskmise põhjus on mulle endiselt teadmata, mulle öeldi lihtsalt, et on vaja kulusid kärpida, kuid samal nädalal võeti minu asemele uus mees – , otsisin Ankaras kaua tööd. Minu kidurad säästud võimaldasid suvekuud ilma virelemata üle elada, kuid lähenev talv töötas tuua lõpu sõprade juures diivanitel veedetud öödele. Mul ei olnud isegi nii palju raha, et pikendada nädal hiljem aeguvat söökla toidukaarti. Käisin ühel töövestlusel teise järel, kuigi teadsin juba ette, et ei tule neist midagi, aga miskipärast kurvastasin ikka, kui ei tulnudki; sõprade teadmata pakkusin end poodidesse müüjaks ja iga kord, kui jälle eitava vastuse sain, kolasin hiliste öötundideni meeleheitel ringi. Isegi söömingutel ja joomingutel, kuhu tuttavad mind aeg-ajalt kutsusid, ei suutnud ma

unustada oma olukorra lootusetust. Kummalisel kombel, mida kitsikumas olukorras ma olin ja mida keerulisem mul oli oma igapäevaseid vajadusi rahuldada, seda enam süvenes minu tagasihoidlikkus ja häbelikkus. Nähes tänaval tuttavaid, kellelt olin just palunud abi töö leidmisel ja kes minusse muidu igati heasoovlikult suhtusid, löin pilgu maha ja möödusin kiirel sammul; isegi sõpradega, kellelt võisin varem vabalt süüa küsida ja häbenemata raha laenata, käitusin nüüd teistmoodi. Kui keegi neist juhtus küsima: „Kuidas sul läheb?“, vastasin hädise naeratusega: „Ei saa kurta... Siit-sealt tilgub juhutöid,“ ja tegin kohe minekut. Mida rohkem ma inimestest sõltusin, seda tugevamaks muutus minu tung neid vältida.

Ühel õhtupoolikul lonkisin mööda inimtühja tänavat vaksali ja kunstihoone vahel, hingasin täiel rinnal sisse Ankara võrratut sügisõhku ja püüdsin hinges optimismi esile manada. Rahvamaja akendelt peegelduv, valgest marmorist maja veripunastesse valgusvihkudesse mässiv päike, akaatsiate ja männipuude kohal hõljuv ebamäärane vine – polnud selge, oli see suits või tolm –, kuskilt ehituselt naasvad vaikselt rühkivad räbalais ja kergelt küürus töölistel, kummijälgedest siit-sealt vöödilise asfalt... Kõik paistsid oma olemasoluga rahul olevat. Kõik olid kõigega leppinud. Ka minul ei jäänud järelilikult muud üle. Just sel hetkel kihutas minust mööda üks auto. Kui ma pead pöörasin ja autole järele vaatasin, tundus nägu autoaknas mulle kuidagi tuttav. Tõepoolest, mõne sammu kaugusel auto peatus, uks avanes, koolivend Hamdi pistis pea välja ja hõikas minu nime.

Astusin lähemale.

„Kuhu minek?“ küsis Hamdi.

„Ei kuhugi, niisama jalutan.“

„Tule, lähme meile!“

Vastust ootamata tegi ta mulle enda kõrval ruumi. Teel rääkis ta, et oli käinud oma firmale kuuluvaid vabrikuid üle vaatamas.

„Saatsin koju telegrammi ja andsin oma tulekust teada, küllap on ette valmistatud. Muidu ei oleks sõندانud sind kutsuda,“ lisas ta.

Naeratasin.

Käisime Hamdiga muidu sageli läbi, aga pärast pangast lahkumist ei olnud ma temaga kohtunud. Teadsin, et ta on juhataja asetäitja ühes masinaid ja muud tehnilist varustust vahendavas firmas, mis tegeleb ühtlasi ka metsatööstuse ja puitmaterjalidega, ning et tal on väga hea

palk. Suuresti sellepärast ei olnudki ma töötuks jäädes tema poole pöördunud: kartsin, et ta võiks arvata, et tulen tema käest raha küsima, mitte paluma, et ta aitaks mul tööd leida.

„Oled sa ikka pangas edasi?“ küsis ta.

„Ei, lahkusin.“

Ta üllatus.

„Kuhu sa siis üle läksid?“

Vastu tahtmist vastasin:

„Olen töötu.“

Ta takseeris mind pika pilguga, hindas mu riideid ja väljanägemist, aga ilmselt siiski ei kahetsenud, et oli mind oma koju kutsunud, sest patsutas siis sõbraliku naeratusega mulle õlale ja ütles:

„Täna õhtul räägime ja leiame mingi lahenduse, ära muretse!“

Ta paistis rahulolev ja enesekindel. Ta näis olevat jõudnud niikaugele, et võis endale koguni teiste aitamise luksust lubada. Tundsin kadedust.

Ta elas väikeses, aga hubases majas. Tal oli inetuvõitu, kuid sümpaatne naine. Häbenemata andsid nad teineteisele minu ees musi. Siis läks Hamdi end pesema ja jättis mind omapead.

Kuna ta ei olnud mind oma naisele tutvustanud, jäin keset külaliste-tuba kohmetult seisma ega teadnud, mida peale hakata. Naine seisis ukselävel ja jälgis mind, püüdes seda mitte välja näidata. Mõtles hetke. Tahtis tõenäoliselt öelda: „Palun, võtke istet!“ Kuid ei näinud selleks siis vajadust ja lahkus vaikselt toast.

Mõtlesin, mis võis olla põhjuseks, miks Hamdi mind järsku niimoodi üksi jättis, sest ta polnud muidu mitte kunagi hooletu, vaid vastupidi, pööras igasugustele formaalsustele liigagi palju tähelepanu ja võlgnes oma edu osaliselt just sellisele käitumisele. Tundub, et vähegi tähtsale positsioonile jõudnud inimestele on omane kohelda vanu – ja neist maha jäänud – sõpru sellise omamoodi teadliku hajameelsusega. Samuti on neil kombeks sõpradesse, keda seni on teietatud, suhtuda järsku leebuse ja isalikkusega, hakata neid sõbramehelikult sinatama või küsida teise poole sõna pealt huupi midagi suvalist ja teha seda kõike ülima loomulikkusega, jah, enamasti veel sooja ja armuliku naeratuse saatel... Kõike seda olin viimastel päevadel kohanud nii sageli, et mul ei tulnud pähegi Hamdile sellist käitumist ette heita või sellepärast solvuda. Mul tekkis lihtsalt tahtmine kellelegi midagi ütle mata lahkuda ja sellest ebamugavast olukorrast ennast säästa. Kuid just sel

hetkel ilmus välja valge põlle, kaetud pea ja nõelutud mustade sukka-
dega vanem naine ja tõi kohvi, sõnagi lausumata. Istusin hõbedase
lilltikandiga tumesinisesse tugitooli ja vaatasin ringi. Seintel rippusid
pereliikmete ja kuulsuste fotod, eemal seisis ilmselgelt perenaisele
kuuluv raamaturiiul mõne üksiku odava romaani ja moeajakirjaga.
Diivanilaua alla kõrvuti seatud fotoalbumid paistsid olevat külaliste
kätest üsna kulunud. Kuna ma ei teadnud, mida peale hakata, võtsin
ühe neist kätte, aga enne kui jõudsin selle avada, ilmus Hamdi uksele.
Ühe käega kammis ta oma märgi juukseid, teisega nõõpis lääneliku
kraega valge triiksärgi nõõpe kinni.

„Noh, räägi siis, kuidas sul läheb?“ küsis ta.

„Ah, mis seal ikka... Nagu ütlesin.“

Ta paistis olevat rõõmus, et oli mind kohanud. Võimalik, et tundis
heameelt sellepärast, et saab näidata, kuhu on välja jõudnud, või siis
mõtles minu olukorra peale ja oli õnnelik, et ei ole minu kingades. Kui
näeme, et inimest, kellega oleme mingi aja oma elust koos veetnud,
on tabanud mõni õnnetus, tunneme miskipärast kergendust, justkui
oleksime ise samast hädast pääsenud, ning püüame suhtuda vaese-
kesse huvi ja halastusega otsekui tänutäheks selle eest, et ta on meid
ohustavad hädad enda peale võtnud. Hamdi paistis suhtuvat minusse
just säärase tunnetega.

„Kas kirjutamisega ka tegeled?“ küsis ta.

„Vahetevahel... Luuletused, lühijutud.“

„See mingit tulu ka ikka toob?“

Naeratasin taas. Hamdi ütles: „Jäta ometi sellised asjad, sõber,“ ja
rääkis praktilise elu hüvedest ning sellest, kuidas kirjanduse ja muu
säärase tühja-tähjaga tegelemine pärast kooli lõppu saab ainult kahju
tuua. Ta kõneles viisil, nagu ei saakski olla kedagi, kes võiks talle vastu
rääkida ja tema väiteid ümber lükata, jagas justkui lapsele õpetus-
sõnu, pelgamata seejuures näidata, et võlgneb oma enesekindluse
elus saavutatud edule. Jälgisin teda imetlusega, näol üpris kohtlane
naeratus, millest andsin endalegi selgelt aru, julgustades teda oma
sellise olekuga veelgi.

„Astu homme hommikul minu poolt läbi,“ ütles Hamdi. „Midagi
ikka välja mõtleme. Pea sul lõikab, seda ma tean; kõige usinam sa
polnud, aga sellel pole tähtsust. Elu ja kohustused õpetavad meile nii
mõndagi... Jäta meelde... Tule varakult, otse minu juurde!“

Neid sõnu lausudes paistis ta olevat täiesti unustanud, et oli ise olnud klassi üks suuremaid laiskvorste. Või siis oli ta kindel, et ma niikuinii ei julgeks seda talle praegu näkku öelda, ja kõneles seepärast häirimatult.

Ta tegi, nagu hakkaks püsti tõusma, mille peale ma kohe jalule kargasin ja ütlesin kätt ulatades:

„On aeg!“

„Kuidas nii, sõber, juba minek... Noh, ise tead!“

Olin unustanud, et ta oli mind õhtusöögile kutsunud. Samal hetkel meenus see mulle. Kuid temal paistis see olevat täiesti meelest läinud. Kõndisin ukseni. Võtsin oma mütsi ja ütlesin:

„Perenaisele tervitused!“

„Olgu, olgu, astu siis homme läbi. Ära heida meelt, sõber!“ lausus ta ja patsutas õrnalt mulle õlale.

Kui välja jõudsin, oli juba päris pimedaks läinud, tänavavalgustid olid põlema süüdatud. Hingasin sügavalt sisse. Õhk, olgugi et kergelt tolmune, tundus mulle võrratult puhta ja värskendavana. Hakkasin aeglaselt astuma.

Järgmisel päeval lõuna eel läksin Hamdi töö juurde. Eelmisel õhtul tema kodust väljudes polnud mul selleks olnud küll vähimatki kavatsust. Pealegi polnud ta ju midagi kindlat lubanud. Ta oli saatnud mind teele sama sõnakõlksuga, mida olin harjunud kuulma iga kord, kui mulle järjekordne koht ära öeldi: „Midagi ikka välja mõtleme, vaatame-näeme.“ Läksin sellegipoolest. Tundsin mitte lootust, vaid seletamatut tungi oma alandus äärmuseni viia. Tahtsin justkui endale öelda: „Eile õhtul kuulasid sõnagi lausumata ja lasid tal heategijat mängida, noh, vii siis asi lõpuni, muud sa ei vääri!“

Kontori jooksupoiss juhatas mind kõigepealt ühte väiksesse ruumi ja lasi oodata. Kui ma siis Hamdi kabinetti astusin, tundsin näol jälle eelmise õhtu kohtlast naeratust ja vihastasin enda peale veelgi rohkem.

Hamdi tegeles lauale laiali laotatud paberite ja uksest sisse-välja voorivate ametnikega. Ta osutas peaga ühe tooli poole ja jätkas oma toimetusi. Julgemata tal kätt suruda, poetasin end toolile. Tundsin järsku tema ees kohmetust, nagu olekski ta mu ülemus või tööpoolest heategija, ja pidasin ennast tõemeeli sellise kohtlemise vääriliseks, sest olin nii madalale langenud. Kui suureks oli kasvanud vahemaa minu ja mu koolivenna vahel, kes mind veidi enam kui kaheteistkümne tunni